

УДК 378.147.371

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ДИРИГЕНТСЬКО-ОРКЕСТРОВОЇ ОСВІТІ

Сверлюк Я. В.

У пропонованій статті аналізується поняття компетентісного підходу у підготовці диригентів оркестрових колективів у вищих мистецьких навчальних закладах. Розкрито педагогічні механізми його застосування у процесі підготовки таких фахівців.

Ключові слова: оркестровий колектив, компетентісний підхід, методика.

В предлагаемой статье анализируется понятие компетентного подхода в подготовке дирижеров оркестровых коллективов в высших учебных заведениях искусств. Раскрыты педагогические механизмы его приложения в процессе подготовки таких специалистов.

Ключевые слова: оркестровый коллектив, компетентный подход, методика.

The author analyzes the notion of competency approach in Kapellmeister education at higher artistic educational institutions. Pedagogic mechanisms of its application in the process of training of such specialists are elucidated.

Key words: orchestra collective, competency approach, method.

Постановка проблеми. Феномен професійної компетентності диригента оркестрового колективу у нашому дослідженні доцільно розглядати з позиції особистісних якостей та властивостей, оскільки її сутність полягає не безпосередньо у знаннях, уміннях, навичках, а в тій основі зв'язків, які в процесі професійної діяльності послідовно організовуються і структуруються в єдине ціле – професійну компетентність. При розкритті змісту цього феномена, на нашу думку, необхідно вести мову про ті засади, які надають можливість створити структуру цього процесу організації відповідно до вимог професійної діяльності. Перефразовуючи Н. Кузьміну [2], маємо розглядати ту здатність студента, що забезпечує "сплав" знань, умінь, навичок, творчих здібностей майбутнього диригента відповідно до мети професійної діяльності та прояв їх у вигляді професійної компетентності.

Метою статті є розкриття поняття компетентісного підходу у підготовці диригентів оркестрових колективів у вищих мистецьких навчальних закладах та висвітлення педагогічних механізмів його застосування у процесі підготовки фахівців.

Аналіз досліджень. У педагогічній науці активно обговорюється проблема удосконалення системи професійної підготовки шляхом застосування компетентісного підходу (В. Аніщенко, В. Бездухов, В. Болотов, М. Волошин, Т. Добутько, Б. Ельконін, І. Зимня, А. Маркова, А. Овчарук). Досліджуються різні його аспекти – від розуміння категорії "професійна компетентність" як складного багатовимірного феномену (М. С. Волошина, Б. Ельконін, І. Михайличенко, П. Третьяков), розкриття її змісту (В. Бездухов, А. Маркова, С. Мішина), моделювання процесу її формування (В. Н. Введенський, В. О. Болотов, В. В. Серіков) до визначення ключових компетентностей (І. О. Зимня, Г. К. Селевко, Т. І. Шамова).

Виклад основного матеріалу. Визначальними категоріями компетентісного підходу є "компетенція" і "компетентність" у їхньому співвідношенні одна до одної. Велике розмаїття трактувань даних понять демонструє відсутність одностайного підходу до їх розуміння [9].

У латинській мові від дієслова *competere* (спільно досягати, добиватися; відповідати чомусь, підходити) утворений дієприкметник *competens* (відповідний, той, що добився, той, що підходить). Їх смислове поле описує як внутрішні характеристики індивідуума, так і його відповідність заданим ззовні умовам.

Однією з особливостей вищої мистецької освіти є зростання значення компетентності майбутнього фахівця. Адже в сучасний період важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, але й компетентним, який відрізняється від кваліфікованого

тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, що необхідні для його творчої професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй роботі; завжди саморозвивається та виходить за межі своєї дисципліни; вважає свою професію значущою для суспільства. У наш час потреба в компетентності є найголовнішою ознакою та потребою кожної людини. Компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності.

Сьогодні особливу роль у формуванні компетентності особистості майбутнього фахівця відіграє компетентнісний підхід у системі вищої освіти. Поняття "підхід" у загальному розумінні означає сукупність різноманітних засобів та прийомів, завдяки яким вирішуються поставлені завдання. У науковому розумінні поняття "підхід" трактується як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким майбутній фахівець успішно реалізовує себе в професійній діяльності.

Необхідно зазначити, що у системі вітчизняної освіти тривалий період домінував підхід, який ґрунтувався на передачі майбутньому фахівцеві лише відповідних знань з певної предметної галузі, а його уміння, здібності та навички не висувалися на перше місце. Зокрема, вважалося, що для підготовки фахівців диригентсько-оркестрової діяльності необхідно мати високі музичні здібності, які сприятимуть удосконаленню виконавської майстерності на музичному інструменті, а опануванню диригентських навичок сприятимуть спеціальні дисципліни, наприклад "Диригування" та "Оркестровий клас". При цьому психолого-педагогічним дисциплінам надавалося другорядного значення. Сьогодні ситуація кардинально змінилася. Безумовно, конкретні предметні знання не можна виключати зовсім з освіти майбутнього фахівця, але головною метою нашої підготовки є виховання всебічно розвиненої та обдарованої особистості, яка орієнтується в сучасному культурному просторі, готової до сприйняття потреб сьогодення.

Як бачимо, компетентнісний підхід у системі освіти має інноваційний характер і протистоїть радянській педагогіці – "знання – уміння – навички". Така парадигма сьогодні вже не є домінуючою в системі нашої освіти. Це пояснюється тим, що в сучасних умовах значно швидше відбуваються інформаційні та соціальні зміни, ніж завершується період навчання у вищому навчальному закладі. Це призвело до кризи парадигми освіти, що будувалася лише на передачі відповідних знань, умінь та навичок студентам. Сучасне суспільство потребує фахівців не з "механічно" набутих знаннями, а з духовно-особистісними, творчим та культурним досвідом. В. Краєвський та І. Лернер підкреслюють важливість та актуальність культурологічної моделі змісту освіти. Вони визначають чотири основні компоненти культурного досвіду: знання в різних галузях дійсності, досвід виконання різних видів діяльності, досвід творчої діяльності та досвід емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів та способів діяльності людини. Оволодіння певним досвідом призводить до соціалізації майбутнього фахівця. Сучасна освіта не зводиться до простого заучування та відтворення набутих знань, а включає обов'язково культуровідповідне навчання – взаємодію навчання та викладання [11].

Вирішити наявні протиріччя може, на нашу думку, компетентнісний підхід – спрямованість педагогічного процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [5]. Результатом такого процесу буде сформована загальна компетентність людини, що є сукупністю ключових компетентностей, – інтегрована характеристика особистості.

Використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій.

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки ґрунтується на особистості студента та може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретного комплексу дій.

Знання, вміння та навички, котрі студенти набувають, навчаючись у мистецькому закладі, беззаперечно, є важливими. Поряд із цим сьогодні актуальності набуває поняття професійної компетентності, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентність є тим індикатором, що дозволяє визначити готовність випускника вищого навчального закладу до життя, його подальшого особистого

розвитку й до активної участі в житті суспільства. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Автори бестселера "Революція в навчанні. Навчити світ вчитися по-новому" Г. Драйден і Д. Вос, аналізуючи навчання з позицій глобалізації, зазначають: "Справжня революція в навчанні полягає не лише в змісті шкільної системи. Вона полягає в навчанні того, як учитися, як думати, у вивченні нових методів, які ви можете використати для розв'язання будь-якого завдання, що виникає перед вами в будь-якому віці" [1, с. 122]. Ми поділяємо переконаність науковців у тому, що реалії сьогодення вимагають від фахівців умінь вирішувати завдання у найскладніших ситуаціях.

Розглядаючи професійну компетентність як динамічне процесуальне явище, яке необхідно формувати, ми будемо спиратися на такі положення вітчизняної науки:

- особистість у процесі засвоєння професійних знань та умінь як нормативно схвалених їх суб'єктивує, основою їх є формування психологічної системи діяльності на базі індивідуальних особливостей (властивостей) та якостей (В. Щадриков) [11]; своє продовження діяльність знаходить у внутрішній активності з побудови образу системи умов, які сприяли б досягненню мети: освоюються нові можливості, що виникли вже в здійсненому акті діяльності (В. Петровський) [6];

- професійна діяльність здійснюється на зовнішньому та внутрішньому рівнях, причому має різну спрямованість: процеси інтеріоризації та екстеріоризації (О. Леонтьєв) [3]. Сам розподіл має штучний характер. Будь-яка зовнішня дія опосередкована процесами, що проходять в середині суб'єкта, а внутрішні процеси так або інакше виявляються назовні (Б. Ломов) [8]. Отже, професійна діяльність є одночасно і процесом, і механізмом, і результатом прояву професійної компетентності;

- кожен суб'єкт структурує свою діяльність на основі особистісних якостей. Співставляючи думку П. Решетникова щодо нашої проблеми, можемо стверджувати, що процес формування професійної компетентності майбутнього диригента оркестрового колективу є не тільки оволодіння знаннями та навичками досягнення мети, а й опанування способами проектування і виконання певного виду роботи особистісно-неповторним чином [8]. Зазначимо, що результатом цього процесу може бути не лише матеріальна винагорода, а й ефект, який дає поштовх для подальшої діяльності. Тобто відбувається перехід на новий психологічний рівень сприйняття та оцінювання своєї діяльності, який активізує розвиток професійної компетентності. Таким чином, завдяки активному спрямуванню психологічних чинників забезпечується вирішення професійних завдань та створюються передумови для розвитку здібностей та особистісних якостей, що сприяють розвитку професійної компетентності.

Професійна компетентність диригента оркестрового колективу, на нашу думку, є складним інтелектуальним і особистісним утворенням, яке впливає на розвиток умінь і навичок диригентсько-оркестрової діяльності, проходить певні стадії розвитку та удосконалення у процесі професійної підготовки у вищих мистецьких закладах. Її ефективність суттєво залежить від його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, розуміння мети та специфічних особливостей такої діяльності.

Отже, вона виявляється в діяльності і не може обмежуватися тільки певними знаннями, вміннями та навичками. Можна навести чимало прикладів щодо диригентів, які не змогли оптимально застосувати набуті фахові знання у ситуаціях організації та управління творчим колективом. Тому, щоб бути компетентним фахівцем, мало мати фундаментальну теоретичну і практичну підготовку, а необхідно бути творчою особистістю, професійно та психологічно готовим до ефективного застосування набутих фахових знань у професійній діяльності.

Таке розуміння змісту поняття "професійна компетентність" дає нам можливість обґрунтувати провідний методологічний підхід до визначення компетентності будь-якого фахівця, з урахуванням різних аспектів його діяльності – інтелектуальний (когнітивний), професійний (фаховий) і особистісний (суб'єктний), які взаємодоповнюють

один одного, сприяють їх комплексному і системному прояву і за потреби можуть компенсувати недостатній розвиток окремих показників його компетентності.

Отже, професійна компетентність – це поєднання теоретичної і практичної підготовленості майбутнього фахівця до майбутньої професійної діяльності та основний показник наявності у нього розвинутого професійного мислення.

На думку науковців, характерними ознаками ключових професійних компетентностей є такі характеристики:

1) багатофункціональність (оволодіння компетентностями дозволяє розв'язувати різноманітні проблеми у повсякденному житті та професійній діяльності);

2) належність до метаосвітньої галузі (компетентності є надпредметними та міждисциплінарними і можуть застосовуватися у різних ситуаціях);

3) інтелектоємність (компетентності передбачають наявність загального і професійного інтелекту, вимагають абстрактного та професійного мислення, само-рефлексії, самоідентифікації, самооцінювання тощо);

4) багатовимірність (включають різноманітні розумові процеси: аналітичні, комунікативні, "ноу-хау", здоровий глузд тощо).

У результаті аналізу різних підходів до вибору компетентностей слід наголосити, що на сьогодні немає системного та узгодженого їх переліку. Водночас, для нашого дослідження важливими є думки Дж. Равена [332], який вважає, що компоненти компетентності розвиваються і проявляються тільки в процесі виконання цікавої для людини діяльності, а також думка Г. Селевка [10] про те, що компетентність є діяльнісною характеристикою людини, а тому їх класифікація передусім має бути адекватною класифікації основних видів діяльностей.

Висновки. Під компетентнісним підходом ми розуміємо такий підхід до підготовки майбутнього диригента оркестру, який спрямовано на реалізацію особистісно зорієнтованого навчання фахівця, формування його готовності та здатності ефективно здійснювати професійну діяльність у мінливих умовах культурно-освітнього ринку. Він сприяє формуванню та розвитку ключових (базових) і спеціальних компетентностей особистості.

Практична робота і результати дослідження дають нам підстави вважати, що основними психолого-педагогічними умовами, які забезпечують запровадження компетентнісного підходу у навчальному процесі мистецького закладу, є: розуміння студентами місця й ролі у процесі навчання, організованому на компетентнісному підході, забезпечення особистісно зорієнтованої спрямованості викладання навчальних дисциплін; формування у студентів позитивної мотивації та прагнення самостійно оволодівати необхідними знаннями; пріоритет активних методів навчання, які спонукають студентів до самостійних пошуків, педагогічного мислення та посилення практичної спрямованості навчальних занять, що сприяють формуванню практичних умінь і навичок професійної диригентсько-оркестрової діяльності.

Література

1. Драйден Гордон. Революция в обучении / Д. Гордон // Научить мир учиться новому. – М. : Парвинэ, 2003. – 670 с.
2. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1989. – 119 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
4. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 443 с.
5. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
6. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъективности / В. А. Петровский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 512 с.
7. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы / Дж. Равен ; пер. с англ. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.
8. Решетников Ю. Г. Психолого-педагогические основы субъективного развития специалиста : пособие для переподготовки и повышения квалификации преподавателей вузов и средних профессиональных учреждений / Ю. Г. Решетников. – Белгород : Изд-во Белгородского юридического института МВД РФ, 2001. – 137 с.

9. Рудь М. В. Компетентнісний підхід в освіті / М. Рудь // Вісник Львів. ун-ту. Серія "Педагогіка". – 2006. – Вип. 21, ч. 1. – С. 73–82.
10. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
11. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера. – М., 1983. – 256 с.
12. Щадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / В. Д. Щадриков. – М. : Издательская корпорация "Логос", 1996. – 320 с.